

madásoknak ne legyen többé kitéve" — ismeri el méltányosan Szekfű. Új fejlődésnek második tényezője a Szovjet mellett Magyarország új, feltörekvő társadalmi osztályainak, az ipari munkásságnak és a szegényparasztságnak jelentkezése a politika porondján, hogy részt követeljen a demokrácia minőségének kialakításában. Mindkét tényező — a Szovjetunió és a feltörekvő osztályok — távol állt attól, hogy a hosszú évtizedek áldemokrata berendezései helyén a száz év előtti magyarok klaszszikus demokráta álmaikat valósítsa meg, vagy pedig mintáért a jelenkori Angliához és Amerikához forduljon. „Az utcáról a parlamentbe áttett forradalomnak eleve elutasító állásponton kellett lennie az Eötvös—Szalayéktól körvonalazott szabadságjogok többségével szemben.“ A nyugati szabadságjogok egy része a keleti demokrácia szempontjából nem használható. A forradalom, a népi demokratikus átalakulás irányítása s a nemzeti erők összefogását illetően elismeréssel ír Szekfű a Magyar Kommunista Párt élcsoport-szerepéről. A fejlődés akadályozóiról pedig: „Kezdetről fogva kézenfekvő volt, hogy ez a levitézlett „reakció“ most a nyugati demokráciához fog fordulni, melynek liberalizmusa elvből menedéket ad minden bukott iránynak.“

A munka IV. fejezete „Az új szomszéd“ról szól. Ismerteti a Szovjetunió életét, berendezését, a pártot, külön kiemeli Sztálin meleg emberi egyéniségét. „Ez a nép ma' egyenesen jár“ — állapítja meg a szovjetnépről. A szovjetrendszert gazdasági szempontból legalábbis egyenrangúnak tartja a nyugati kapitalista demokráciákkal, morális szempontból azonban a Szovjetet magasan felette állónak ismeri el minden más rendszernek. A Szovjetunió kommunista pártjáról megállapítja többek között, hogy „működése manapság rábeszélő s egyáltalán nem parancsuralmi“.

Szigorú kritikát mond a középosztályról is. (Az V. fejezet címe: *A középosztály tragédiája*.) Végeredményben az egész munkán a középosztály sorsa vonul végig, vizsgálva, hogy a „forradalom után“ hogyan illeszkedhet be az új helyzetbe, katolicizmusát és reformkonzervatizmusát hogyan hozhatja kompromisszumba a forradalom-teremtette új renddel.

Szekfű Gyula könyve a középosztályhoz szól, a középosztály morális énmegnyugtatója akar lenni. Generális

jelentősége éppen ezért nem is lehet, de a középosztály számára nem tisztázókérdésű politikai röpirat a mű, hanem eligazító iránytű az új helyzetben. Szekfűnek ez a legpolitikusabb műve nem tartalmaz elvi állásfoglalásokat súlyos kérdésekben, nem is áll be a forradalmi élcsoportba, megmarad reformkonzervatívizmusa és katolicizmusa mellett, ezeket egyeztetni a mai helyzettel, követeli az átélt vallásosságot, a magyar múlt, történelmünk és hagyományunk őszinte asszimilálását a forradalom által teremtett berendezésekhez. Szekfű Gyula történelmi felkészültsége megjelölhetné népi demokráciánk magasabb horizontjait is, túl a középosztály kérdésén.

VÉGH JOACHIM

BARABÁS TIBOR: JAKOBINUSOK. Színmű. (Athenaeum.)

Drámairodalmunk, sajnos aránylag kevés értékes és maradandó történelmi színművet tud felmutatni. Ezért örömmel kell fogadnunk minden olyan vállalkozást, ami multunk jelentős fordulatát igyekszik drámai formába önteni. Barabás színműve, — egyéb értékein túlmenően, — már ezért is különösebb érdeklődésre, megbecsülésre és elismerésre tarthat számot.

Történelmi eseményeket színpadra vinni, mondhatni nehezebb feladat, mint önálló témát kidolgozni. Két vesztély áll ugyanis fenn, vagy túlságosan ragaszkodik az író a történelmi szemlélekhez és eseményekhez és a drámaiságot, színszerűséget feláldozza a történelmi hitelesség kedvéért, — a történelmi események ugyanis a legritkább esetben alkalmasak bizonyos változtatások nélkül színpadi témákul, — vagy túlszabodon alakítja a történelmi eseményeket színpadilag hatásos művet alkot, de ennek a történelmi hűség vallja kárát.

Barabás Martinovics-drámája ebből a szempontból sikerültnek mondható. Történelmi alakjai, — különösen Martinovics, — megfelelnek a történelem által róluk alkotott képnek. Martinovics énmagával meghasonlott jellemét, nagyraagyását, idegességét, a fizikai bátorság hiányát nagy plaszticitással állítja elének az író.

Az első felvonás első képe jó exoziczió. Megismerjük belőle az általános kül- és belpolitikai helyzetet. Bécsben és Pest-Budán megjelennek Martinovics lázító röpiratai I. Ferenc ellen Goráni

gróf álnéven. A helyzet bemutatásán túl megindul a bonyodalom is. Sely német actor, Strohmayer és Stitz német könyvtárosok kutatják a röpirat szerzőjét. Megjelenik a könyvesboltban Hauer Teréz, Strohmayer unokahúga, Hajnóczy és Szentmarjay. Megindul az ármány és szerelem. Hajnóczy lángragyúl Teréz iránt, Strohmayer meghívja a gyanús Hajnóczyt és társait vendégségbe, hogy jobban megfigyelhesse őket. A 2. kép: Strohmayer lakása. Itt vonultatja fel a szerző a magyar jakobinus-vezérek egy részét, Szentmarjayt és Hajnóczyt kívül Laczkovicsot és Martinovicsot. Finom, rokokós ízlés szerelem és galléria közben érződik az egyre szorosabbra húzódnó hurok. A politikai elbentéteken kívül Hajnóczy és Sely a szerelemben is riválisok lesznek. A II. felvonás első képe az Arany Kacsá vendégfogadó ivója. Ez szerkezetileg kissé kiesik a drámából. A kép elég rövid és körülbelül a felét az tölti ki, hogy a német színészek Martineau Máriát ünneplik. A kissé, — úgy érezzük, — felesleges képnek a második fele adja meg mégis jogosultságát: Martinovicsot ismerjük meg közelebbről. Szerelem és haza, rendi elnyomás, féktelen természet és szabadságvágy a vezérmotívumai. A második kép a Burgban játszódik. I. Ferenc fogadja Martinovicsot, de nem hallgat a reformokra. A harmadik kép Hajnóczy otthonába viszi a nézőt, Hajnóczy a jobbágyok történetén dolgozik. Inasa Mihály körülbelül azt a szerepet tölti be mellette, mint Bánk bánban Tiborc.

A III. felvonás első képe a tragikus kifejlést hozza. A jakobinusok fölött a királyi tábla ítélkezik. Ennek a képnek leghatásosabb jelenete az, amikor Hajnóczy arról kezd beszélni, hogy mi indította el a forradalom útján. A 2. kép a kivégzés előtt mutatja be Martinovicsot, Szentmarjayt és Hajnóczyt.

Ebből a vázlatos ismertetésből is láthatjuk, hogy a darab cselekménye fokozatosan fejlődő, mozaikszerűen tevődik össze a cselekmény. Az írónak sikerült érzékeltetni a kor atmoszféráját, a történetet pedig emberivé és színpadilag hatásossá tenni azért, hogy a felvilágosodás eszméiért lelkesedő és harcoló magyar jakobinusokat egyébként emberi vonatkozásaikba beágyazva életszerűvé teszi. Úgyesen fonja az író a szervezkedés és a kómkedés szálait is. Mindent összevetve Barabás drámá-

ja: hatalmas nyeresége színműirodal munkának, zenei és ritmikus előadás módja, nyelvezete, korcstése kiváló művé teszik.

KÁLMÁN LÁSZLO

PÁNDI PÁL: MUNKÁSOSZTALY ÉS MAGYAR IRODALOM.

A Valóság c. folyóirat 1948. V.-i számából külföldnyomatként jelent meg ez a 22 oldalas füzet, de szólnunk kell róla, mert egyik legfontosabb irodalmi problémánkhoz, vagyis új, a mai kor szellemének megfelelő irodalomszemlélet kialakításához szolgált fontos adatokat. Feladatát a szerző így foglalja össze: „egyrészt meg kell vizsgálni a magyar munkásosztály aktív irodalmi munkálkodásának első nyomait, tehát az első munkásírók működésének történetét: másrészt foglalkozni kell azzal, miként tükröződött az egyre növekvő súlyú munkásosztály a nem — munkásszármazású — nemesi vagy polgári — írók műveiben“. Különösen az utóbbi vizsgálódást érezzük jelentősnek. A magyar irodalom szociológiai szemléletéről van itt szó, amely szemlélet nagyban megkönnyíti irodalmi értékelésünket, mert hiszen élesen rámutat arra, hogyan tükröződik a társadalom, a való élet, a műben? Volt-e szeme írójának a látáshoz, vagy csak torz képet tudott rajzolni, — Pándi tanulmányában csak a munkásságra vonatkozó irodalommal foglalkozik, de ilyen rövid lélegzetű tanulmányban természetesen nem vállalkozhatott ennek teljes feldolgozására sem, azért csak a kezdetet tekinti át, kb. a milleneumi korig. Így is értékes és fontos munkát végzett.

SERES JÓZSEF

KOSSUTH - BREVIÁRIUM. (Koroda Miklós összeállításában, Parnasszus.)

A magyar könyvkiadás nagy adósságát róta le ezzel a könyvvel. Kossuthra hivatkozni, Kossuthnak ellentmondani mindig lehetett, avatottaknak és avatatlannak, természetesen anélkül, hogy a teljes Kossuthot, Kossuth gondolatvilágát, politikai rendszerét, multat megvilágító, jövőt megmutató teljes hagyatékát ismerték volna. Kossuthot „apánká bálványítottuk“, felhőkbe ültettük, sírva-vigadva emlegettük, de nem láttuk meg benne a magyart, akiben talákozott „a magyar nép-jellem erénye és minden gyengesége.“ Nem figyelhettünk, nem akartunk hallgatni akkor szavára, amikor igazán szükségünk lett volna ve-

remtő erejével: „Incipit tragoedia“ — áll a rendező.

Egy színházi est darabalkotása csak a nézők lelke által válik teljessé. Az átalakító élmény már a misztikum — a vallás tartományába vezet, — ahonnan végeredményben a színház is értelmét nyerte. Kevés, ha egy darabról csak az ismereteket hámozzák ki és nyújtják át a riváldán. A rendező tegye ragyogóvá a művet, mert csak így születik meg művészetének teremtő érteime.

A rendezőnek a színpadművészet tisztaságát, fényét és igazságát kell tovább vinnie és ezáltal saját munkájának is mindig újabb és erősebb életet kell adnia.

Az egyes művészi irányok: a klasszicizmus, a naturalizmus, a romanticizmus, az expresszionizmus után most mintha egy új realizmus felé menne a színpadművészet, de ez tulajdonképpen a naturalizmus egy újabb változata.

De nem ismétlődés. Spirális mozgásról van szó. Amikor valaki fejlődésének útján érettebb éveiben másodsor is, sőt olykor több ízben elhalad olyan élettapasztalatok mellett, amelyek fiatalember korában visszatárgyszékül jutottak; nem jelent visszatérést egy bizonyos dologhoz. Ez más. Ugyanazt az életpontot érinteni, de egészen új felületen: pontosan érezhető spirális mozgás.

És itt felmerül egy csomó kérdés, amelyre feleletet várnak. Mi a dráma és a színpad konvenciója? (Mi a szerepük és miben áll fontosságuk?) A játéktípus problémája! Mi a lélektanai idő? Mit nevezhetünk minden fenntartás nélkül drámai hangstílynak? Mi egy darab intonálása? Mi a színpadi mozgás paralelizmusa? stb., stb.

A ritmust így fogalmaznám: A ritmus nem más, mint a művészi alkotásban foglalt különböző elemek szabályos változtatása, feltéve, ha mindezek a változtatások folyamatosan élenkítik a néző figyelmét és változatlanul a művész céljához vezetnek.

Kálmán László, a szegedi egyetem lelkész színházrajongó lektora, egy másfélszáz oldalas füzetben sűriti össze előadásait a legösszefettebb, a legbonyolultabb művészetéről, a színházművészetéről. Sorra veszi az alaptörvényeket, az ábrázolás formaelveit, a drámaíró, a színész, a rendező, a diszlettervező munkáját, boncolja a tragikumot, a komikumot és a közönség szerepét.

Színházi irodalmunk szakmunkákban olyan szegény, hogy most, amikor a nép színházi nevelése egyre szélesebb, átfő-

gőbb méreteket ölt, minden ilyen tanulásos hézagpótló munkára szükség van. A *Színháztörtétele* megérdemelné, hogy ne csak jegyzetfüzetes korlátozott példányszámban, hanem nyomtatásban jelenjék meg minél előbb. Ez esetben kiegészítőül talán figyelmébe ajánlhatnánk a szerzőnek néhány modern forrásmunkát:

Houghton: Tanulmányok a moszkvai színházak próbáiról. (1938.)

Komisarjevsky: A színház és a megváltozott civilizáció. (1935.)

Boleslavsky: A színjáték. (1933.)

Aristide: Színésznevelés. (1939.)

Selden és Hunton: A modern színház. (1939.) stb. stb.

Jouvet írja: „Nagyon nehéz, szinte lehetetlen megírni a színház filozófiáját... de egyszer talán megírja valaki a színház metafizikáját... Ez olyan nagy és szép feladat lesz, mint leírni és tanulmányozni a viharok erejét, a tenger áramlását, a nap és a csillagok vonzását...“

HEGEDÜS TIBOR

ALMÁSI GYULA BÉLA: ÖRÖK-MÉCS. (20 vers, 20 fametszet.) A Hódmezővásárhelyi Tornyai Társaság kiadása.

A kötetet örömmel veszi kezébe az ember; ime, Hódmezővásárhelyt milyen komoly szellemi munka folyik és akik ezt, a munkát irányítják, önzetlenül törekednek a legjobbat a legszébb, legművészebb formában nyújtani!

A hús vershez készült fametszet *fametszet* és nem illusztráció! Az illusztrátornak ugyanis meglehetősen alárendelt szerepe van. Az irodalmi mű egyik kiválasztott részét kell érzéki síkon visszaadnia. Az író a képeket szavakkal jelzi és az olvasóban a szavak újból képekké válnak, — nos, az illusztrátor olyan olvasó, akinek képessége az elképzelést rajzban közölni. Vannak már most írárok, amelyeknek mondanivalója annyira érzelmi, hogy az illusztrátorok messze elkerülnek. Almási Gyula Béla pedig éppen ilyen verseket válogatott össze, minthogy a versek súlyos mondanivalója az ő művészi egyéniségét kielégíti. Természetesen érzelmeket ábrázolni nem lehet. Almási nem is ábrázol, hanem kifejez. Átadja azokat a reflexiókat, melyeket a mű benne ébreszt. Mintegy szeizmográfúként rendeli alá vésőjét a rajta átrezgő érzelmi élményeknek. Feladata a legnehezebb: lelki állapotot kell képen kö-

zölnie. Almási ösztönösen találta meg ezen a téren az egyedüli lehetséges stílust: aki ezt műveli, az szerzetesi alázatossággal vet el minden külsőséges technikai fogást. Ellenáll a fehértől-feketéig terjedő tónusok csábító gazdagságának. Mindent lehetőleg a vonalra biz. Kényörtelen technika ez, mert lemezteleníti és leleplezi a művészt. Mentés mindentől, ami megtanulható és elárul mindent, amit a művész tud. *Picasso* csak élete alkonyán tért erre az útra; Almási előtt még hosszú élet-út áll remélhetőleg s így természetesen nem juthatott el oda, hogy szemléleti feltöltődése befejezett legyen. Ezért van az embernek néha hiányérzete a vonalak formagazdagságát illetően, jóllehet kifejezőmódja helyes, szerencsés és letagadhatatlanul szuggesztív erejű.

Mindenkor feltétlenül ízletes lapjait tanulmányozva az a benyomásom, hogy munka közben kissé modorossá vált. Ezt úgy küzdheti le, ha absztrakt kifejezőmódja mellett az önmaga számára készítet állandó természeti studiumokat sem hanyagolja el; ezek fogják egyenes vonalon állandóan előrelendíteni és vonalkultúráját akadálytalanlanná fokozni. Sok szakembernek szerez maradandó művészi élményt Almási Gyula Béla mindig színvonalas fametszeteivel.

KOPASZ MÁRTA

LUKÁCS GYÖRGY: A POLGÁRI FILOZÓFIA VÁLSÁGA. (Hungária.)

Nem volt még korszak a magyar történelem folyamán, amelyben a világszemlélet olyan gyökeres változáson ment volna keresztül, mint éppen napjainkban. Olyan új problémák vetődnek fel nap mint nap, amelyekkel szemben még az iskolázott ember is tájékozatlanul áll. A problémát még nehezebbé teszi, hogy az új világszemlélet mélyebb, de még felszínebb megértéséhez is bizonyos mértékű filozófiai tájékozottság kell. A felvilágosító munka már évek óta tervszerűen folyik, megalapozását azonban a filozófiailag is művelődni vágyó nagyközönség Lukács György könyvében kapja meg. Bár éppen maga a szerző mondja heterogénnek, a tanulás és tanítás műhelyéből kikerültek könyvét, mégis egységet ad neki az a körülmény, hogy tanulmányai együtt fejlődtek közönsége művelődési igényeivel annyira, hogy szinte magából a könyvből nyomon kísérhető

a magyar demokrácia szellemi-filozófiai fejlődése.

Gondosan és rendszeresen vezeti be olvasót azoknak a kérdéseknek a tanulmányozásába, amelyek ismerete a demokrácia és szocializmus megértéséhez nélkülözhetetlenek. Hatalmas felkészültsége feloleli a filozófia történetének egész anyagát, ha arról van szó, hogy igazolnia kell a szocializmus történeti, társadalmi és gazdasági értékét. Finom vonalakkal jellemzi a polgári filozófia szinte minden árnyalatát, bár, milyen burkolton jelentkeztek is az, majd pontosan, a nagykészültségű tudós rendszerességével mutat rá a tévedésekre. Filozófiai műveltsége és írói készsége ott éri el tetőfokát, ahol a polgári gondolkodás válságtüneteit elemzi, s még a legelvontabbnak látszó rendszerben is megtalálja azt a bizonyos ressentiment-gondolkodást, amely csalhatatlan jele a hanyatlásnak. Különösen ott remekel, mikor szembeállítja egymással az arisztokratikus és demokratikus világnézetet, s filozófiai szempontból jelöli ki a demokratikus fejlődés útjait.

Hogy mennyire a fejlődés ütőerén tartja a kezét, legvilágosabban az existencializmusról írt tanulmányai igazolják. Nem tévesztette meg sem Kierkegaard teológiai miszticizmusa, sem Jaspers és Heidegger metafizikai intuícionizmusa, mert jól látta, hogy ezek az irányok a végzet kikerülhetetlenségével forkollanak Sartre romboló gondolkodásába. Sartre az elvesztett emberek és társadalmak modern filozófusa, Lukács pedig éppen arról van meggyőződve, hogy a polgári életforma és gondolkodás kiküszöbölésével új élet tárul fel az emberiség előtt, amelynek a kapuját döngetik már a népi demokráciák népei. Lenin ismeretelméletének a bemutatása éppen ezért lényeges része Lukács könyvének, mert megmutatja, hogy a világ valóban megismerhető, s a teljes élet számára felhasználható. Aki az új élet építője és harcosa kíván lenni, Lukács könyvét feltétlenül el kell olvasnia.

BERKY IMRE

FEDERICO GARCIA LORCA: CI-GÁNYROMÁNCOK. (Gyertyán Ervin fordításában, Cserépfalvi.)

A spanyol szabadságharcban Franco fasiszta katonáinak fegyverétől elesett kiváló költő legjellemzőbb verskötetét adja e könyvecske magyar fordításban.